

РЕФЛЕКСИЯ ЯК СТРУКТУРНА СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЕКОНОМІКИ

УДК 378. 371

Резван О. О.

В статье рассматривается проблема формирования рефлексивных умений как составляющих феномена «компетентность саморазвития личности». Раскрыта сущность рефлексии. Охарактеризована система ценностных ориентаций будущих экономистов.

Ключевые слова: *компетентность саморазвития личности, рефлексия, система ценностных ориентаций.*

The problem of the formation of reflexive skills as components of the phenomenon of «self-development competence» is investigated. The essence of reflection is found out. The system of value orientations of future economists is characterized.

Key words: *self-development competence, reflection, system of value orientations.*

Ефективність професійної підготовки фахівців залежить від сформованості у них соціально життєвих пріоритетів, умінь аналізувати власні ресурси й досягати цілей саморозвитку й самовдосконалення. Розв'язання цієї проблеми сприяє вирішенню таких важливих завдань, як підвищення ефективності навчання студентів у вищій школі, забезпечення їхньої позитивної самозміни, фахової реалізації в житті.

У психолого-педагогічних джерелах існує декілька напрямів вивчення проблеми формування рефлексивних умінь як компонентів компетентності саморозвитку особистості: методологічні засади впровадження компетентнісного підходу в освітній процес (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та інші), педагогічні засоби формування компетентності саморозвитку фахівців (О. Біла, Т. Гуменникова, Н. Кічук, Я. Кічук, М. Князян, С. Рябушко, Є. Улятовська), сутність рефлексії (М. Варбан, В. Корнещук, Б. Коссов).

Однак, зазначимо, що в наукових джерелах проблемі формування компетентності саморозвитку майбутніх економістів з урахуванням необхідності активізації їхньої рефлексії не приділялося уваги. Метою статті є розкрити сутність рефлексії як компонента компетентності саморозвитку майбутніх фахівців – бакалаврів економіки.

Проблема становлення особистості в професії може виявлятися у різних аспектах. Так, шлях особистості до реалізації у діяльності може відбуватися через вивчення змісту професійної діяльності, визначення професійно важливих якостей, які є необхідними для ефективного виконання діяльності. При цьому частіше за все в діяльності розглядаються зовнішні еталонні характеристики, а сутнісні – залишаються без уваги. Недолік такого підходу виявляється у «підлаштуванні» особистості вимогам професії, залишаючи при цьому питання саморозвитку людини в професії. Результатом такого підходу у спрямуванні до професії є діяльність людини, яка виявляє себе в роботі фахового функціонера, при цьому вона є нездатною привнести щось нове в професію,

діє за стандартами, боїться бути залученою в нестандартні професійні ситуації.

В центрі нашого дослідницького інтересу щодо професійного становлення молоді людини є саморозвиток його особистості. Як відомо, саморозвиток передбачає засвоєння соціально-значущих цінностей, знань, досвіду з метою розширення сфери власної творчої діяльності. Компетентність саморозвитку (за Н. Кічук, М. Князян) відбиває цінності, знання та вміння аналізувати наявний рівень досягнень особистості, програмувати засоби свого розвитку та оцінювати набуті результати. Отже, рефлексивні вміння є одним із системотворювальних компонентів окресленої компетентності.

Аналізуючи специфіку професійної підготовки майбутніх бакалаврів економіки, слід підкреслити, що рефлексивна діяльність студента передбачає визначення необхідного шляхом спостереження за іншими, зіставлення з тим, що із визначеного є в структурі власної особистості, самозміна відповідно до усвідомлених ідеалів. Таким чином, доходимо істини, що оволодіння економічною професією є найбільш успішним, якщо воно ґрунтується на усвідомленні професійних цінностей, високій особистісній значущості їх у житті, що в свою чергу, сприяє не лише спрямованості на професію, але й високу мотивацію щодо оволодіння нею.

Визначення студентом ступеня цінності для нього певних змістових частин життя дозволяє спрямувати зусилля на досягнення найбільш якісного результату в особистісно значущій діяльності. Усвідомлення молоді людиною ступеня значущості життєвих цінностей дозволяє зменшувати вірогідність помилкового планування стратегії життя. Дослідження шляхів вибудовування власної життєвої позиції людини найбільш вагомо висвітлюється в працях К. Абульханової-Славської. На думку автора, в стратегії життя людини виявляються три ознаки:

- визначення та вибір цілей життя та етапів їх досягнення, тобто ідеальний план життя;
- вирішення протиріч між тим, чого хоче людина та тим, що пропонує їй життя, досягнення своїх життєвих планів;
- творчість у процесі поєднання своїх потреб з цінностями життя [1].

Важливою передумовою для формування компетентності саморозвитку є самовизначення особистості в житті, узагальнене на основі її цінностей і потреб. При цьому організація життя виявляється у відповідності життєвої практики особистості її намірам, ціннісним установкам, а ступінь співпадіння або розходження життєвої практики та цінностей особистого «Я» може виявляти цільність або відокремленість особистісних структур, перспективність або регресивність їхнього розвитку.

В плані формування рефлексивних умінь суттєвого значення набуває життєва позиція, що є способом реалізації життєвих відносин, які відповідають (або не відповідають) потребам та цінностям особистості. Людина може мати активні сподівання та високі моральні цінності, але спосіб організації життя (іноді невміння, іноді страх або пасивність у реалізації) може бути результатом того, що життєва позиція буде невідповідною цим потребам – тоді людина виправдовує себе або намагається змінити позицію.

Наголосимо на тому, що рефлексія є структурною складовою компетентності саморозвитку у зв'язку з тим, що вона потребує задля забезпечення ефек-

тивності самоаналізу та самооцінювання системи цінностей, котрі й віддзеркалюють прагнення майбутнього фахівця до саморозвитку. В цій системі цінності розташовуються в певному взаємозв'язку. В процесі виявлення ціннісних орієнтацій необхідно враховувати два основні параметри: ступінь сформованості структури ціннісних орієнтацій та зміст ціннісних орієнтацій (їх спрямованість), що характеризується конкретними цінностями, які входять до структури. Усвідомлення цінностей відбувається лише за умови наявності у людини здатності виділяти із багатьох явищ ті, які визначають для неї деяку цінність (задовольняють її потреби та інтереси), а потім перетворюють її в певну структуру залежно від умов, близьких та далеких цілей всього життя, можливості реалізації тощо.

Другий чинник, що характеризує особливості функціонування ціннісних орієнтацій у структурі рефлексії та компетентності саморозвитку, дає можливість кваліфікувати змістовий аспект спрямованості особистості, яка знаходиться на певному рівні свого зростання. В залежності від того, які конкретні цінності входять до структури ціннісних орієнтацій особистості, якою є сполука цих цінностей та ступінь переваги їх відносно інших цінностей, можна визначити, на які життєві цілі є спрямованою діяльність людини. Аналіз змісту ієрархічної структури ціннісних орієнтацій може також свідчити про ступінь відповідності виявлених цінностей суспільному еталону.

Для тематичного дослідження нами використовувалася експрес-діагностика соціальних цінностей особистості (за Н. Фетіскіним), метою якої було визначення своїх особистісних орієнтацій та пріоритетів [5]. Для цього студентам було запропоновано 16 цінностей, які респонденти мали оцінити за шкалою від 10 (неважливо) до 100 (дуже важливо):

1. Цікава робота, яка приносить задоволення.
2. Високооплачувана робота.
3. Вдале одруження.
4. Знайомство з новими людьми, соціальне зростання.
5. Участь у суспільній діяльності.
6. Віросповідання.
7. Спортивні вправи.
8. Інтелектуальний розвиток.
9. Кар'єра.
10. Красиві автомобілі, будинок, одяг.
11. Час, проведений у колі сім'ї.
12. Декілька близьких
13. Робота на добровільних засадах у некомерційних організаціях (волонтер тощо).
14. Медитація, роздуми, молитви.
15. Здорова збалансована дієта.
16. Читання навчальної літератури, перегляд навчальних програм, самовдосконалення.

Результати виявлялись у розподілі балів згідно відповідності номеру твердження кожній із найважливіших життєвих цінностей:

- 1 + 9 – професійні цінності;
- 2 + 10 – фінансові цінності;

- 3 + 11 – сімейні цінності;
- 4 + 12 – соціальні цінності;
- 5 + 13 – суспільні цінності;
- 6 + 14 – духовні цінності;
- 7 + 15 – фізичні цінності;
- 8 + 16 – інтелектуальні цінності.

Оцінивши в балах від 10 до 100 значущість життєвих цінностей, студенти виявили особистісні пріоритети, які можна вважати активними чинниками в побудові життєвої стратегії. Аналізуючи результати тестової методики, ми зіштовхнулись із реальними уподобаннями опитуваних щодо їхніх життєвих цілей.

Аналіз особистісних цінностей спричиняв рефлексію студентів щодо відповідності фахового вибору своїм уподобанням, інтересам, здібностям, оскільки ті результати, які не виявляли професійної спрямованості, зазначали, що респондент невірно обрав майбутній фах.

Таким чином студенти, які не виявили високого ступеню значущості цінностей професійного спрямування, були залучені до рефлексивної діяльності. Студенти були налаштовані на те, що «актуальним» полем рефлексії має стати майбутня фахова діяльність, відповідно до якої слід проводити рефлексію власних уподобань. Усвідомлення студентами себе як професіоналів потребувало від них навичок виявлення професійних стереотипів і роботи з ними, рефлексію професійних вимог та їх відповідності особистим сподіванням, формування позитивного Я-образу й професійного майбутнього, усвідомлення своїх недоліків у професійному становленні, вчинках, умінь критично осмислювати результати діяльності, виявляти пріоритети свого професійного саморозвитку. Для цього актуалізувалися вміння коректно критикувати й сприймати критику, навички проведення комплексної оцінки діяльності, навички рефлексії того, що відбувається.

Рефлексію забезпечувало включення процедури прийняття групового рішення та його аналізу, використання «рефлексивного дзеркала» для найповнішого усвідомлення й осмислення студентами власного професійно-особистого буття, створення сприятливих умов для співтворчих відносин. Був використаний також і відкритий (вербальний та невербальний) аналіз ситуацій у групі з точки зору іншого студента, тобто очима іншого, прогнозування психологічної позиції іншого з подальшим зіставленням свого прогнозу з прогнозами інших.

Отже, рефлексія є однією з важливих складових компетентності саморозвитку майбутнього бакалавра економіки, оскільки сприяє визначенню ціннісних орієнтацій студентів, усвідомленню ними тих цілей, які за змістом найбільш повно відповідають значущим аспектам життя. Формування у студентів механізмів рефлексії сприяло розвитку у них позиції щодо значущості професійних цінностей. Така рефлексивна діяльність забезпечує зростання мотивації щодо визначення шляхів фахової самореалізації.

У перспективі відповідно до визначеної теми планується розробити технології формування професійно-рефлексивної позиції фахівців-економістів.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М. : Мысль, 1991. — 301 с.

2. Варбан М. Ю. Рефлексія професійного становлення в студентські роки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 19.00.01 / М. Ю. Варбан. — К., 1999. — 18 с.

3. Корнещук В. В. Теорія і практика формування професійної надійності майбутніх спеціалістів соціометричної сфери діяльності: дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.04 / Вікторія Вікторівна Корнещук. — Одеса, 2009. — 434 с.

4. Коссов Б. Б. Личность: теория, диагностика и развитие / Б. Б. Коссов. - М. : Академический проект, 2000. - 240 с.

5. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. - М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. - 490 с.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

УДК: 378.013+371.302.81

Першина Л.В.

У статті визначено поняття «умови формування професійної майстерності» та виокремлено умови формування професійної майстерності у майбутніх викладачів. Аналізуються поняття «умова», «педагогічна умова», «інновація», «інтуїція», «толерантність», «мотивація».

Ключові слова: педагогічна умова, інновація, толерантність, мотивація, рефлексія.

Л.В.Першина

В статье определено понятие «условия формирования профессионального мастерства» и выделены условия формирования профессионального мастерства у будущих преподавателей. Анализируются понятия «условие», «педагогическое условие», «инновация», «интуиция», «толерантность», «мотивация».

Ключевые слова: педагогическое условие, инновация, толерантность, мотивация, рефлексия.

L. V. Pershina

The article determined the notion “conditions of formation of professional skills” and considered the conditions of formation of professional skills of future teachers. The notions “condition”, “pedagogical condition”, “innovation”, “intuition”, “tolerance”, “motivation” are analyzed.

Key words: pedagogical condition, innovation, tolerance, motivation, reflection.